

Schakt i Stora Malmgatan och Strandvägen i Sigtuna

Arkeologisk förundersökning

Fornlämning Sigtuna 195:1
Stora Malmgatan och Strandvägen/Torggränd
Sigtuna församling
Sigtuna kommun
Stockholms län
Uppland

Jonas Ros

Schakt i Stora Malmgatan och Strandvägen i Sigtuna

Arkeologisk förundersökning

Fornlämning Sigtuna 195:1
Stora Malmgatan och Strandvägen/Torrgränd
Sigtuna församling
Sigtuna kommun
Stockholms län
Uppland

Jonas Ros

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2017

Omslagsfoto: Schakt 1 som togs upp i Stora Malmgatan. Fotograferat från norr av Jonas Ros.

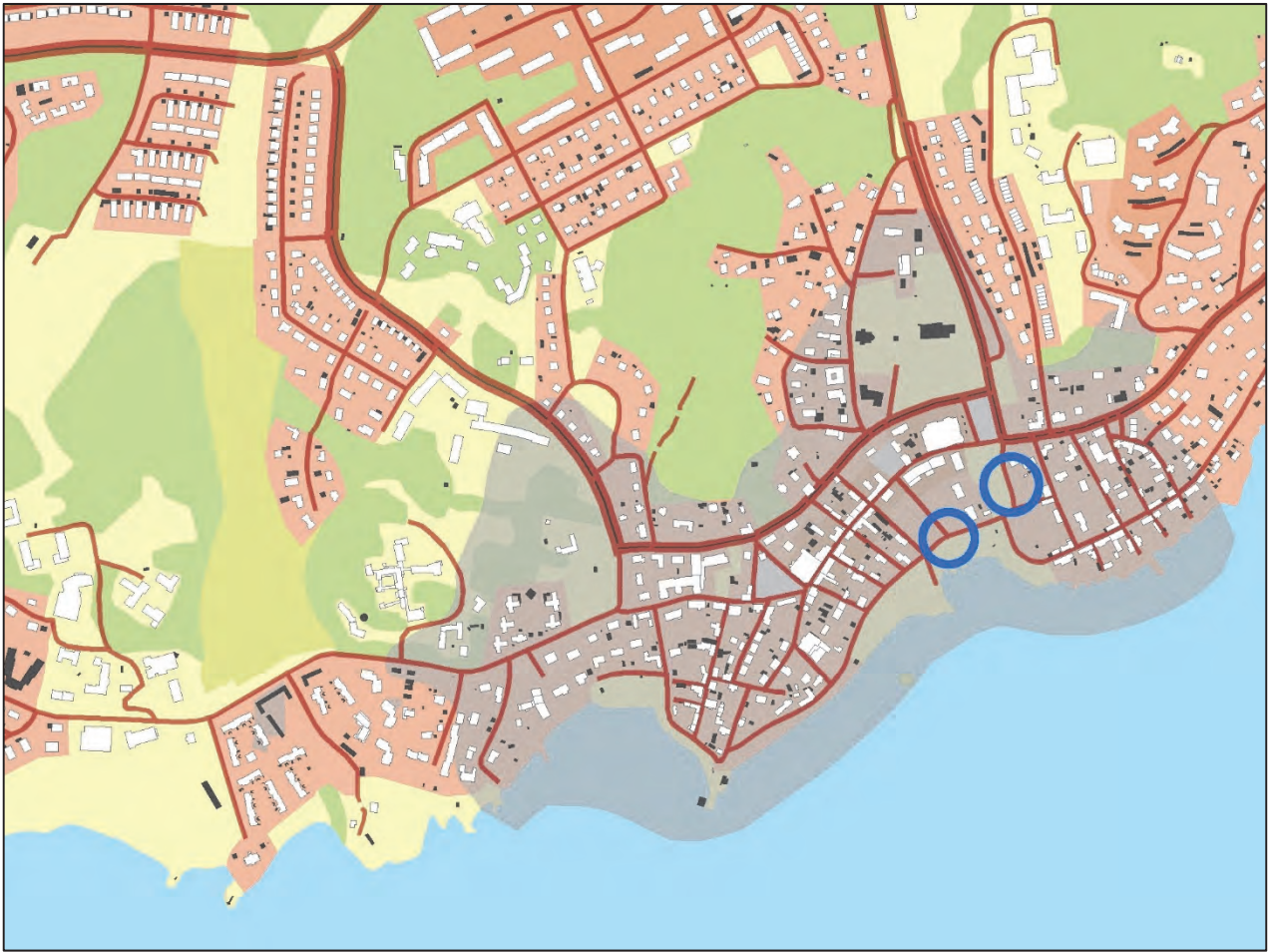
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN: 978-91-7453-476-4

Tryck: Just Nu, Västerås 2017.

Innehåll

Sammanfattning.....	5
Inledning.....	5
Sigtuna historia och tidigare undersökningar	5
Målsättning, metod och genomförande.....	6
Undersökningsresultat.....	7
Schakt 1. Stora Malmgatan. Kulturlager från tidig medeltid och 1600-/1700-tal .	8
Schakt 2. Strandvägen/Torggränd. Lager från senare tid.....	9
Fynd.....	11
Tolkning och utvärdering	11
Referenser.....	13
Internet	13
Litteratur.....	13
Tekniska och administrativa uppgifter	14
BILAGOR	15
Bilaga 1. Schakttabell.....	15
Bilaga 2. Fyndtabell.....	15

Figur 1. Undersökningsplatsernas lägen i Sigtuna markerade med två ringar. Utdrag ur Digitala fastighetskartan. Sigtuna stad fornlämning 195:1 är markerad med grå färg. Skala 1:10 000.

Sammanfattning

Stiftelsen Kulturmiljövård gjorde under mars månad 2014 en arkeologisk förundersökning i Stora Malmgatan och korsningen Strandvägen/Torggränd i Sigtuna. Undersökningen gjordes med anledning av VA-arbeten. I schaktet i Stora Malmgatan framkom kulturlager som bedöms vara från tidig medeltid, lagrets höjd över havet är ett argument för att lagret kan ha tillkommit under 1100-talet. Där framkom även ett lager som dateras till 1600-/1700-tal. I schaktet i Strandvägen/Torggränd framkom lager som har tillkommit under senare tid i syfte att höja marknivån invid Mälaren.

Inledning

Stiftelsen Kulturmiljövård gjorde under mars månad 2014 en arkeologisk förundersökning i Stora Malmgatan och i korsningen Strandvägen/Torggränd. Undersökningen gjordes med anledning av VA-arbeten. Det planerades även att gräva ett tredje schakt vid Busstorget, men det blev inte genomfört. Förundersökningen gjordes av Jonas Ros som också har sammanställt rapporten.

Sigtunas historia och tidigare undersökningar

Staden Sigtuna är belägen invid Mälaren. Staden är uppbyggd med tomter på ömse sidor av Stora Gatan som har en S-form. Arkeologiska undersökningar visar att Sigtuna anlades ca 970 e.Kr. De senvikingatida/tidigmedeltida tomterna längs med Stora gatan hade ofta en bredd på 7–8 meter och de var drygt 30 meter långa. Tomternas kortsida var vänd mot gatan. På den norra sidan av gatan, i kvarteret Trädgårdsmästaren, har arkeologiska undersökningar visat att bebyggelsen på tomterna kan indelas i olika zoner med olika funktioner. Antalet hus på tomterna kunde variera något, men en bestämd bebyggelsestruktur kunde påvisas. Närmast gatan fanns en bod, zon 1, avsedd för marknadsmässig handel och hantverk. Där bakom fanns ett förvaringshus, zon 2. Bakom detta hus fanns en byggnad som hade funktion som kök, zon 3, och längre in på tomten fanns en hallbyggnad, zon 4, som primärt hade social funktion. Under 1100-talet expanderade tomterna och mindre hus uppfördes då längst bak på tomterna. På den södra sidan av Stora gatan har det funnits tomter med en liknande bebyggelsestruktur som på den norra sidan (se t.ex. Douglas 1978; Tesch 1990; Petterson 1995; Ros 2009 s. 172 ff.; Wikström 2011).

En arkeologisk undersökning i kvarteret Urmakaren visar att det också fanns tomter med en annorlunda tomtstruktur i Sigtuna. På den platsen bestod en tomt av två parceller med två husrader. Bebyggelsen på tomterna hade en längd på upp till 16 meter. På den ena parcellen fanns det tre hus och på den andra fanns två hus (Ros 2009 s. 72ff.).

Det har även gjorts arkeologiska undersökningar i kvarteret Koppardosan. På tomten Koppardosan 2 har det påträffats tunna högmedeltida kulturlager. I Koppardosan 3 har det undersökts delar av ett hus med en härd som varit i bruk under minst två skeden. Härden tolkas representera det tredje huset från gatan, motsvarande zon 3 med ”köket” i kvarteret Trädgårdsmästaren. Vid en annan undersökning i Koppardosan 3 påträffades lämningar av flera olika hus. Fynden visar på en datering till 1000-/1100-tal. Bebyggelsen tolkas visa att där har funnits en stadsgård som uppvisar likheter med de tomter som undersöktes i kvarteret Trädgårdsmästaren i Sigtuna (Wikström 2009).

Arkeologiska undersökningar i Koppardosan 4 visar på förekomst av kulturlager från tidig medeltid (Wikström 2004 och där anf. litt.). Ytterligare en undersökning på samma tomt påvisade förekomst av ett transgressionslager från 1100-talet, och på detta fanns det kulturlager som avsatts under 1200-tal och senare. Undersökningen berörde delar av två tidigmedeltida stadsgårdar som sträckte sig ned mot Mälaren. Resultaten visar att aktiviteterna på platsen succesivt över tid har expanderat i riktning ned mot Mälaren, vilket hänger samman med landhöjningen (Ros 2014).

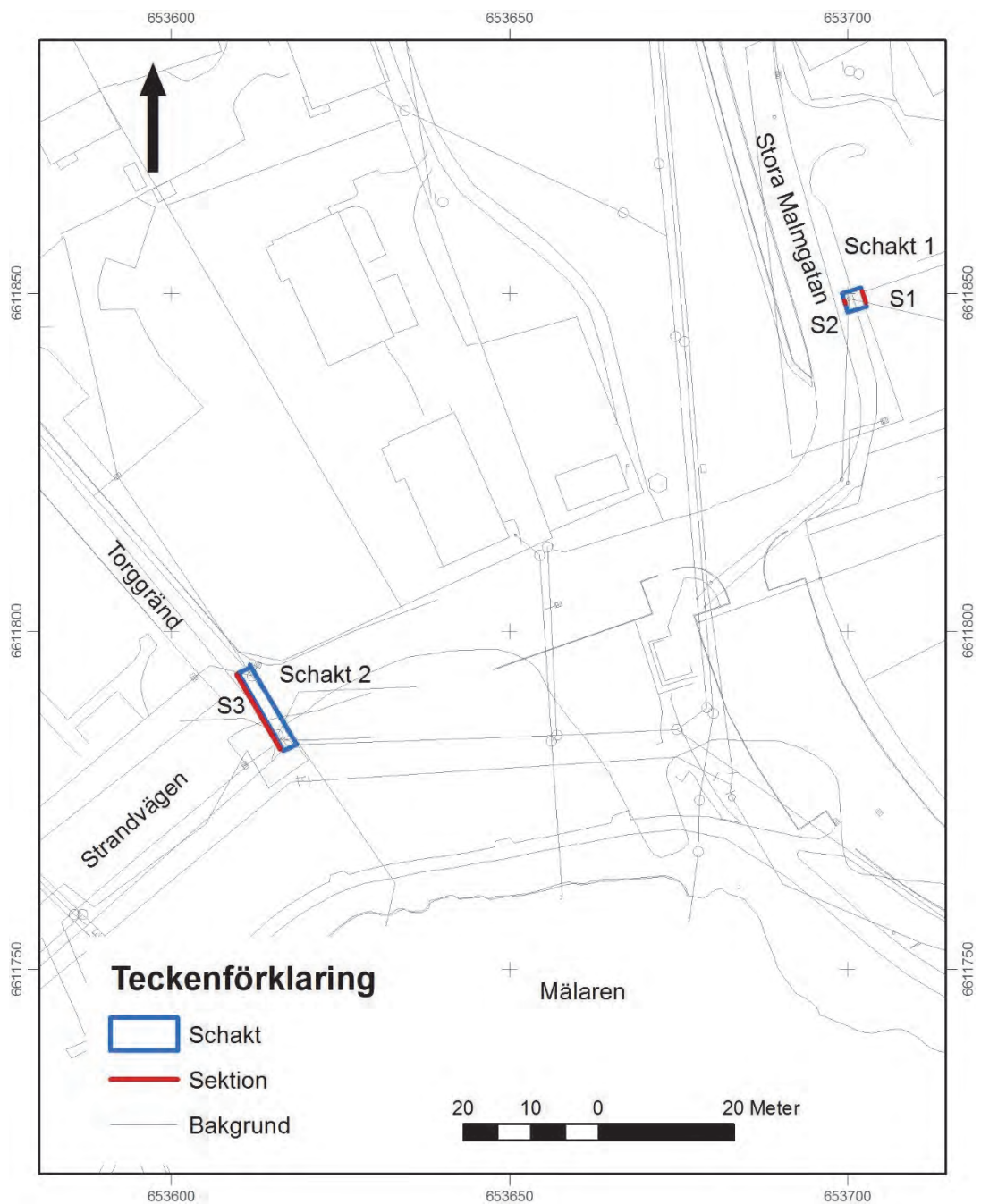
Målsättning, metod och genomförande

Målsättningen med förundersökningen var att fornlämningen skulle avgränsas inom schakten. Det skulle göras en bedömning av kulturlager, anläggningar och fynd avseende mängd, karaktär och bevarandegrad. En preliminär tolkning och datering skulle presenteras av lämningarna.

Schakten grävdes med hjälp av grävmaskin. Fyllnadsmassorna på de befintliga VA-ledningarna grävdes bort och ledningarna frilades. Uppkomna schaktkanter med bevarade kulturlager rensades fram för hand. Det upprättades sektionsritningar i skala 1:20. Fynd insamlades och relaterades till lager. Schaktens och sektionernas lägen prickades i fält in manuellt på en planritning, och digitaliserades i efterhand. Schakt och schaktväggar dokumenterades även genom digital fotografering.

Undersökningresultat

Figur 2. Översikt som visar undersökningsområdena. Den blå rektanglarna visar schakt 1 och 2. De röda strecken visar sektionernas lägen. S1–S3 = sektion 1–3. Utdrag ur den Kommunala bakgrundskartan. Skala 1:1000.

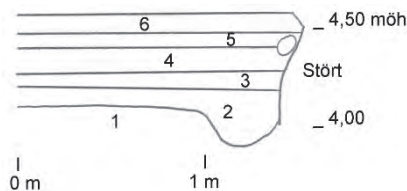
Två schakt grävdes, det ena i Stora Malmgatan (Schakt 1), och det andra i korsningen Strandvägen/Torggatan (Schakt 2) (se figur 2 och bilaga 1). Kulturlager framkom i väggarna i båda schakten.

Schakt 1. Stora Malmgatan. Kulturlager från tidig medeltid och 1600–1700-tal

I Stora Malmgatan grävdes Schakt 1 (se figur 2) som var ca 3×3 meter stort. Det framkom kulturlager i den östra och den västra schaktväggen.

En sektion (nr 1) upprättades över lagren i den östra schaktväggen (se figur 2, 3 och 5). Kulturlagren hade en sammanlagd tjocklek av som mest 0,3 meter. I lager 2 fanns inget inslag av tegel och lagret bedöms vara från tidig medeltid. Detta lager hade en tjocklek av 0,1–0,3 meter. I lager 2 vid 1–1,4 meter ses en nedgrävning för ett stolphål som kan indikera att det har funnits bebyggelse på platsen.

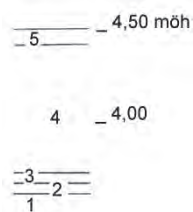
I den västra schaktväggen i Schakt 1 (se figur 2 och 4) framkom tunna kulturlager, sammanlagt 0,1 meter tjocka. Av nivåerna i sektionsritningarna (se figur 3 och 4) ses att topografin på platsen sluttade ned mot väster, det var en skillnad på 0,44 meter mellan nivåerna på undergrunden.

Figur 3. Sektion 1 sedd från väster.
Skala 1:40. Ritning: Jonas Ros.

Lagerbeskrivningar:

1. Blågrå lera. Steril undergrund.
2. Gråbrun lerblandad kulturjord med en nedgrävning för ett stolphål. Kalkstenar i lagret.
3. Brungrå kulturjord med inslag av tegel, bränd lera och små stenar. Fynd yngre rödgods.
4. Brungrå kulturjord med inslag av tegelflisor och små stenar. Till skillnad från lager 3 fanns här inget inslag av bränd lera.
5. Lera och jord. Kapsyl från 1980-talet. Påfört lager.
6. Jord, sand och små stenar. Påfört lager.

Figur 4. Sektion 2, sedd från öster.
Skala 1:40. Ritning: Jonas Ros.

Lagerbeskrivningar:

1. Blågrå lera. Steril undergrund.
2. Grå lera, kulturjord och sot, inslag av enstaka djurben.
3. Gråbrun lerblandad kulturjord.
4. Sand. Bärlager. Påfört lager.
5. Asfalt.

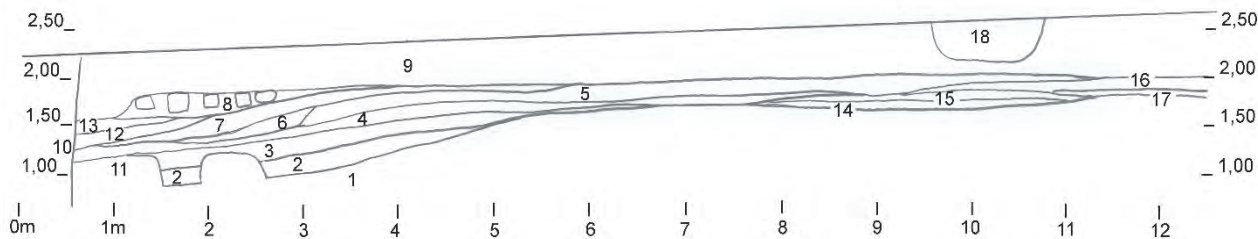
Figur 5. Fotografi som visar kulturlagret vid sektion 1. Fotograferat från väster av Jonas Ros.

Schakt 2. Strandvägen/Torggränd. Lager från senare tid

I korsningen Strandvägen/Torggatan grävdes Schakt 2 (se figur 2 och 7) som var ca 2×14 meter stort. Det framkom kulturlager i den västra schaktväggen och en sektion dokumenterades (se figur 6).

Det understa lagret bestod av blågrå lera (figur 6, lager 1). Lagret liknade steril undergrund, men med tanke på att schaktet togs upp nära vattnet så kan det inte uteslutas att lager 1 är påfört och att det finns äldre lager under. I sektionen ses flera olika lager som har påförts i syfte att höja marknivån invid Mälaren. Lager 8 bestod av siltig sand (sättsand), och i toppen av lagret låg flera stenar som var delar av en stenlagd gata.

I ett av de understa äldsta lagren, nr 2, påträffades fajans (fnr 3) som visar att lagret har tillkommit under 1600-tal eller senare.

Figur 6. Sektion 3, sedd från öster. Mälaren ligger till vänster om sektionen. Skala 1:80. Ritning: Jonas Ros.

Lagerbeskrivningar:

1. Blågrå lera. Lagret liknar steril undergrund, men det kan inte uteslutas att lagret är påfört och att det finns äldre lager under.
2. Brun sandblandad jord med stort inslag av tegelflisor. Inslag av förmultnat organiskt material.
3. Grå lera och jord. Påfört lager.
4. Brun lerblandad jord.
5. Brun lerblandad jord med inslag av träflisor. Koppartråd, troligtvis från 1900-talet.
6. Brunt förmultnat organiskt material blandat med jord.
7. Ljusbrun lera och jord med inslag av träflisor.
8. Grå siltig sand, sättsand med stenar i toppen. Sannolikt del av stenlagd gata.

9. Grus och sten, påfört i flera olika nivåer. Bärlager. Påfört lager.
10. Grus. Påfört lager.
11. Lera, jord och små stenar. Påfört lager.
12. Ljusgrått. Jord och lera med inslag av kalkbruksbitar.
13. Jord, sand och bränt trä.
14. Brun sand och jord med inslag av tegel.
15. Blå lera.
16. Brun sandblandad jord med inslag av tegelflisor och stenar.
17. Brun lera med sotinslag.
18. Grus och sand.

Figur 7. Översikt som visar schaktet i korsningen Strandvägen/Torggränd. Fotograferat från nordväst av Jonas Ros.

Fynd

Ett mindre fyndmaterial framkom. I schakt 1 sektion 1, lager 2, påträffades två bitar obrända kalkstenar (fnr 1). Fynden påträffades i ett lager som bedöms vara från tidig medeltid. Kalken kan ha använts som ballast i en båt och kalkstenarna kan därefter ha hamnat i kulturlagret på denna plats. I samband med en undersökning 2014 i kvarteret Koppardosan 4 påträffades det invid en tidigare strandlinje obrända kalkstenar som tolkas på samma sätt (Ros 2014).

I Schakt 1, sektion 1, lager 3, påträffades en bit yngre rödgods. Det var en del av ett fat med pipleredekor (fnr 2) som dateras till 1600-/1700-talet.

I schakt 2, sektion 3, lager 2, påträffades det en bit fajans (fnr 3), sannolikt en del av ett litet fat till en kaffekopp. Fajansen indikerar att det lagret tidigast har tillkommit under 1600-talet, men mest troligt är att den påträffade fajansbiten är en del av ett fat till en kaffekopp från 1800–1900-talen.

I sektion 3, lager 12, framkom en bit yngre rödgods med heltäckande pipleredekor (fnr 4). Keramiken dateras preliminärt till 1800-/1900-tal.

I schakt 2, sektion 3, lager 11, påträffades det en bit röd sandsten med fastsittande bränd kalk (fnr 5). Detta fynd bedöms kunna utgöra en del av ett gravmonument. Sandstensbitar som uppvisar likheter med denna har tidigare påträffats inne på Museitomten, i Lilla Torget (Floderus 1927 s. 265), i Stora gatan (Ros 2015) och i kvarteret Urmakaren. Det brända kalkbruket indikerar troligtvis att stenen sekundärt har varit inmurad i en byggnad.

Tolkning och utvärdering

Förundersökningen hade flera målsättningar, och som framgår av rapporten har dessa uppfyllts.

I Schakt 1 i Stora Malmgatan framkom tunna kulturlager. Inga daterade fynd påträffades i det äldsta lagret (nr 2), men det bedöms kunna vara från tidig medeltid. Detta lager var avsatt på nivå ca 4,1 meter över havet (RH 2000). I Sigtuna ska RH 2000 värdet minskas med 0,574 för att få fram värdet för höjdvärdet för RAK 1900 (Sigtuna.se). Det betyder + 3,53. Enligt Ambrosiani (1982) skall höjdvärdena för Sigtuna ökas med 7–8% = ca 3,8 meter över havet. Höjden 3,8 visar enligt Ambrosiani på en datering till ca år 1100, det var alltså först då som den marknivån var ovanför vattnet se Wikström 2004 och Ros 2014 för uppgifter om strandlinjen i Sigtuna väster om undersökningsområdet. Från lagret (nr 2) tillvaratogs två bitar kalksten som kan ha använts som ballast eller alternativt varit avsedda att brännas till kalkbruk.

På det medeltida lagret fanns ett lager som genom fynd av yngre rödgods (fnr 2) dateras till 1600-/1700-tal.

I Schakt 2 i korsningen Strandvägen/Torggränd påträffades fajans i det understa, äldsta lagret. Fajansen visar att lagret tidigast har tillkommit under 1600-tal, men mest troligt är den påträffade skärvan från 1800-/1900-tal. De äldsta lagret (nr 2) låg på en höjd av

+ 0,88 möh (RH 2000), den marknivån har varit ovanför havet under 1600-talet och senare (Ambrosiani 1982).

Det understa lagret i schakt 2 bestod av blågrå lera och liknade steril undergrund, men med tanke på att schaktet togs upp i Strandvägen nära Mälaren så kan det inte uteslutas att det finns äldre lager under. Ibland kan det finnas metertjocka påförda lager invid vattendrag. Sådana lager har påförts i syfte att höja marknivån och för att skapa en jämn marknivå. I schakt 2 framkom också delar av en stenlagd gata som troligtvis är från 1900-talets början.

Referenser

Internet

Sigtuna.se. Nytt höjdsystem från 4 februari 2013, se:
http://www.sigtuna.se/sv/s_Nyhetsarkiv/Nytt-hojdsystem-fran-den-4-februari/
Hämtad 2015-10-02

Litteratur

Ambrosian, B. 1982. Mälarstäderna och landhöjningen. *Bebyggelsehistorisk tidskrift* nr 3, 1982, s. 71–81.

Douglas, M. 1978. *Sigtuna*. Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer. Medeltidsstaden, rapport 6. Stockholm.

Floderus 1927. En gilleskyrka I Sigtuna. *Fornvännen* 22, s. 257–272

Petterson, B. 1995. Stratigraphic analysis and settlement stratigraphy in Early Medieval Sigtuna. *Laborativ Arkeologi. Journal of Nordic Archaeological Science*. Nr 8, s. 65–77.

Ros, J. 2009. *Stad och gård. Sigtuna under sen vikingatid och tidig medeltid*. OPIA 45. Uppsala.

Ros, J. 2014. *Medeltida kulturlager i Koppardosan 4. Strandnära bebyggelse. Arkeologisk förundersökning. Fornlämning Sigtuna 195:1. Kvarteret Koppardosan 4. Sigtuna församling. Sigtuna kommun. Uppland. Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2014:79*. Västerås.

Ros, J. 2015 (manus). *Stenlagd gata och bebyggelse lämningar invid Sigtuna museum. Arkeologisk förundersökning. Fornlämning Sigtuna 195:1. Stora gatan. Sigtuna församling. Sigtuna kommun. Uppland. Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2015: 75*.

Tesch, S. 1990. Stad och stadsplan. *Makt och människor i kungens Sigtuna. Sigtunautgrävningen 1988–1990*. Sigtuna, 23–37.

Wikström, A. 2004. *Koppardosan 4*. Meddelanden och rapporter från Sigtuna Museum nr 18. Sigtuna.

Wikström, A. 2009. *Koppardosan 2 & 3, Sigtuna 1995, 1999 & 2007*. Meddelanden och rapporter från Sigtuna museum nr 36. Sigtuna.

Wikström, A. (Red.) 2011. *Fem stadsgårdar – arkeologisk undersökning i kv. Trädgårdsmästaren 9 & 10 i Sigtuna 1988–90*. Meddelanden och Rapporter från Sigtuna museum, nr 52. Sigtuna.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>KM projekt nr:</i>	KM 14017
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-6863-2014, 2014-02-27
<i>Undersökningsperiod:</i>	4-5 mars 2014
<i>Exploateringsyta:</i>	17 löpmetrar
<i>Personal:</i>	Jonas Ros
<i>Belägenhet:</i>	Stora Malmgatan och Strandvägen/Torggränd, Sigtuna församling, Sigtuna kommun, Stockholms län, Uppland 6661FS SIGTUNA
<i>Ekonomisk karta:</i>	Sweref 99 TM
<i>Koordinatsystem:</i>	X6611782,63, Y653615,87
<i>Koordinater:</i>	RH 2000
<i>Höjdsystem:</i>	Manuellt från befintlig bebyggelse, digitaliserat i efterhand
<i>Inmätningssätt:</i>	Två sektionsritningar i A3-format och två sektionsritningar i A4-format samt digitala fotografier
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Fynden F1–5 förvaras på KM i väntan på beslut om fyndfördelning.

BILAGOR

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Markslag	Längd, m	Bredd, m	Djup, m	Anmärkning	Anläggningar	Fynd	Underlag
1	Gatemark	3	3	1,5	Kulturlager framkom i den östra och västra schaktväggen. I den norra och södra schaktväggen var det endast grus och sand.	Stolphal	Kalksten, yngre rödgods	Lera
2	Gatemark	14	2	1,7	Kulturlager framkom i den västra schaktväggen. I de övriga schaktväggarna var det endast grus och sand.	Påförlåda lager, stenlägg gata	av Fajans, yngre rödgods gravmonument	Lera

Bilaga 2. Fyndtabell

Fyndnr	Sakord	Material	Godstyp	Kommentar	Vikt, gr	Antal	Antal fragm.	Fyndomständighet
1	Kalksten	Kalk		Kan vara del av ballast eller avsedd att brännas till kalkbruk.	350	2	2	Schakt 1, sektion 1, lager 2
2	Kärl	Keramik	Yngre rödgods	Del av fat med pipleredekor. 1600-/1700-tal.	7	1	1	Schakt 1, sektion 1, lager 3
3	Kärl	Keramik	Fajans	Tjocklek endast 2 mm. Troligtvis del av ett fat till en kaffekopp. Kan vara 1800-/1900-tal	0,5	1	1	Schakt 2, sektion 3, lager 2
4	Kärl	Keramik	Yngre rödgods	Mynningsbit till del av kärl med heltäckande vit pipleredekor.	27	1	1	Schakt 2, sektion 3, lager 12
5	Sandsten	Sandsten		Röd sandsten. Storlek 15×14,5×2,5 cm. Rester av murat kalkbruk på två sidor. Kan vara del av ett gravmonument.	1040	1	1	Schakt 2, sektion 3, lager 11